

прегледни рад
достављен: 03. 05. 2024.
прихваћен за објављивање: 13. 09. 2024.
УДК 347.922.68
342.726:343.123

Др Александар МОЈАШЕВИЋ*

СТРАТЕШКЕ ТУЖБЕ ПРОТИВ УЧЕШЋА ЈАВНОСТИ:
„ТИХИ УБИЦА ДЕМОКРАТИЈЕ“ – КОМПАРАТИВНЕ СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА¹

Апстракт

Предмет анализе у овом раду јесу стратешке тужбе против учешћа јавности (енгл. Strategic lawsuit against public participation – SLAPP). Ове тужбе, као својеврсно средство злоупотребе права на правну заштиту, имају за циљ да застраше критичку јавност, а нарочито новинаре, грађанске активисте, узбуњиваче, припаднике заговарачких група и обичне грађане. Због свог значаја у домену заштите људских права, и нарочито слободе медија и слободе говора, стратешке тужбе привукле су велику пажњу европских институција, те је Европски парламент фебруара 2024. године усвојио посебну Директиву против стратешких тужби (под називом „Дафнин закон“, по убијеној малтешкој новинарки против које је 2017. одједном било поднето деветнаест тужби за клевету). Бројни извештаји и студије указују на присуство “SLAPP” тужби у европским земљама, укључујући и Србију. У овом раду приказује се дванаест студија случаја, тачније, анализира се присуство стратешких тужби у државама са највећим бројем ових тужби, како би се утврдиле њихове специфичности у зависности од карактеристика правног система, демократског статуса земље и ефикасности правосуђа. Основни циљ истраживања јесте да одговори на следеће питање: Да ли су “SLAPP” тужбе карактеристика неразвијених демократија и неефикасних правосудних система или је њихово присуство универзално и под утицајем и других фактора?

Кључне речи: стратешке тужбе, студије случаја, правни систем, демократија, ефикасност правосуђа.

* Редовни професор, Универзитет у Нишу, Правни факултет, Република Србија, mojasevic@prafak.ni.ac.rs, ORCID: 0000-0001-7424-3505.

¹ Рад је резултат истраживања на пројекту „Одговорност у правном и друштвеном контексту”, који финансира Правни факултет Универзитета у Нишу, у периоду 2021–2025.

1. УВОД

Стратешке тужбе против учешћа јавности (енгл. Strategic lawsuit against public participation – **SLAPP**²) својеврсно су средство злоупотребе права на правну заштиту које има за циљ да застраши критичку јавност, тзв. чуваре јавног интереса (енгл. watchdogs): новинаре, грађанске активисте, узбуњиваче, припаднике заговарачких група и обичне грађане.³ Израз „стратешке тужбе против учешћа јавности“ први пут се спомиње у америчкој правно-социолошкој литератури након „експлозије“ ових тужби у судској пракси (Canan, Pring, 1988a; Canan, Pring, 1988b) и од тада овај феномен не престаје да интригира стручну и општу јавност. Управо због значаја у домену заштите људских права, првенствено слободе медија и слободе говора, стратешке тужбе привукле су огромну пажњу и европских институција, те је Европски парламент, на предлог Европске Комисије из априла 2022. године,⁴ фебруара 2024. године усвојио посебну **Директиву против стратешких тужби (тзв. анти-SLAPP Директиву)**, под називом „Дафнин закон“, по убијеној малтешкој новинарки против које је 2017. године истовремено било поднето деветнаест тужби за клевету.⁵ Генерално, три најважније новине анти-SLAPP Директиве су:⁶ **1)** појачава се заштита од тзв. прекограничних SLAPP тужби;⁷ **2)** омогућава се, на захтев туженог, рано одбацивање тужбе ако се утврди да је предмет у целини или делимично без основа, као и да тужилац плати процењене трошкове судског поступка (укључујући и трошкове адвоката туженог и саму штету), те тужени бивају финансијски заштићени;⁸

² Због своје препознатљивости, у даљем тексту користимо акроним **SLAPP**.

³ О томе шта су стратешке тужбе, са бројним примерима, правним изворима и другим ресурсима, видети сајт „Пројекта јавног учешћа“ (енгл. Public Participation Project – PPP), <https://anti-slapp.org/what-is-a-slapp>

⁴ Предлог Директиве (енгл. Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on protecting persons who engage in public participation from manifestly unfounded or abusive court proceedings (“Strategic lawsuits against public participation”)) доступан је на: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2022/0177/COM_COM\(2022\)0177_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2022/0177/COM_COM(2022)0177_EN.pdf)

⁵ Видети: NUNS (11.4.2024), <https://nuns.rs/sta-donosi-direktiva-protiv-slapp-tuzbi-u-eu/>, приступ: 13.4.2024.

⁶ Видети: European Parliament (Press Room: 27.02.2024), <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240223IPR18074/new-eu-rules-to-defend-critical-voices-from-judicial-intimidation>, приступ: 24.4.2024.

⁷ Заштита ће се примењивати на све прекограничне предмете, осим када су и тужени и тужилац из исте земље ЕУ као и суд или када је предмет релевантан само за једну државу чланицу, у ком случају се претпоставља да је (правна) ствар у целини домаћа (Предлог Директиве, чл. 4).

⁸ Ако је тужени поднео захтев за рано одбацивање тужбе, показујући да изјава или активност представља акт јавног учешћа, *терет доказивања да тужбени захтев није очигледно без основа, то јест, да постоји основ да поступак буде настављен је на тужиоцу* (Предлог Директиве, чл. 12). Ово је још један правни механизам заштите тужених од SLAPP тужби.

3) забрањује се тзв. „forum-shopping” (када тужилац бира јурисдикцију у којој су његове/њене шансе за успех највеће) и побољшава се жртвама (туженима) приступ информацијама о правној заштити, финансијској и психолошкој подршци.

Бројни извештаји и студије указују на присуство “SLAPP” тужби у европским земљама (CASE, 2022; CASE, 2023), укључујући и Србију (ARTICLE 19, 2021). Управо ће ови извештаји послужити како основа за нашу квалитативну анализу следећег истраживачког питања: *Да ли постоје и какве су разлике између европских земаља у погледу стратешких тужби, узимајући у обзир два кључна критеријума: 1) демократски статус тих земаља (и у његовом оквиру слободе медија и независности судства), 2) ефикасност правосуђа.* Резултати квантитативне анализе разлика између европских земаља у погледу SLAPP тужби према наведеним критеријумима показују да значајних разлика нема – **ове тужбе су присутне у свим земљама независно од демократског статуса или ефикасности правосуђа,**⁹ али тиме није дат одговор на питање специфичности појединих земаља у погледу стратешких тужби. Стога, да бисмо испитали те специфичности, спроводимо укупно дванаест студија стратешких тужби у изабраним државама: 1) Пољска, 2) Малта, 3) Француска, 4) Хрватска, 5) БиХ, 6) Словенија, 7) Италија, 8) Ирска, 9) УК, 10) Србија, 11) Румунија, и 12) Турска. Критеријум одабира ових земаља јесте учесталост ових тужби у апсолутном износу, а не по броју становника, јер овај други критеријум може да створи лажну слику да слобода медија није превише угрожена.¹⁰ За процену демократског статуса свих земаља користимо извештај Фридом Хауса из 2023. (ФХ, 2023) (енгл. Freedom House Global Freedom Score),¹¹ а за процену ефикасности правосуђа Извештај Европске комисије за ефикасност правосуђа (енгл. European Commission for the Efficiency of Justice – CEPEJ) из 2022. на основу података из 2020. године (ЦЕПЕЈ, 2022).¹²

Штавише, предвиђена је и могућност изрицања делотворне, сразмерне и одраћајуће **казне** према странци која је злоупотребила покретање поступка, а казна се плаћа држави чланици (Предлог Директиве, чл. 16).

⁹ Резултати су приказани у раду „Стратешке тужбе против учешћа јавности, демократски статус и ефикасност правосуђа: упоредна статистичка анализа“, који је у процесу објављивања.

¹⁰ Рецимо, Турска се на 100.000 становника налази на дну листе по броју стратешких тужби. На први поглед, рекло би се да ситуација није забрињавајућа, а управо је супротно. Због тога смо прибегли истраживачкој стратегији са апсолутним бројем, свесни тога и да државе које смо изоставили могу да имају значајне проблеме са стратешким тужбама и слободом медија. Просторно ограничење рада диктирало је одабир 12 држава, а преостале државе ће бити предмет неког будућег истраживања.

¹¹ Извештај ФХ (2023) за све државе доступан је: <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>

¹² Извештај ЦЕПЕЈ (2022) доступан је на: <https://rm.coe.int/cepej-report-2020-22-e-web/1680a86279>

2. СТУДИЈЕ СТРАТЕШКИХ ТУЖБИ У ИЗАБРАНИМ ЗЕМЉАМА

У табели 1 прво приказујемо податке о броју SLAPP тужби, демократском статусу (слободним и независним медијима и независности судова) (ФХ, 2023) и ефикасности судова (ЦЕПЕЈ, 2022) за дванаест посматраних држава, а након тога анализирамо државе понаособ. Из табеле се види да је укупно **598** тужби, а просечан број на узорку је **50** тужби. Изнад просека су четири државе (Пољска, Малта, Француска и Хрватска), а преосталих осам држава су испод просека. Највећи број SLAPP тужби бележи Пољска (128), а најмањи Турска (22). Девет од дванаест држава има статус „слободне“, две „делимично слободне“ (Србија и БиХ), и једна „неслободна“ (Турска). Неефикасно правосуђе¹³ има пет држава (Малта, БиХ, Хрватска, Италија и Турска), а ефикасно три државе (Пољска, Словенија и Румунија), док за остале државе недостају потпуни подаци. Србија има ефикасно правосуђе у кривичној материји, али не и у грађанској и привредној материји.

Табела. 1. SLAPP тужбе, демократски статус (2023) и ефикасност судова (2022)

бр.	држава	бр. тужби	демократ. статус (2023)	слоб. и независ. медиј и	незав. суд.	ефикасност правосуђа (грађ. и прив.)	ефикасност правосуђа (кривична)
1.	Пољска	128	слободна	3/4	1/4	Стандардна (DT: 317, CR: 105%) 1	Стандардна (DT: 82, CR: 98%) 1
2.	Малта	88	слободна	3/4	4/4	Упозоравајућа (DT: 550, CR: 91%) 0	Веома висока временска д. (DT: 792, CR: 66%) 0
3.	Француска	76	слободна	4/4	4/4	Упозоравајућа (DT: 637, CR: 93%) 0	недоступно (NA) (DT: NA, CR: 91%)
4.	Хрватска	54	слободна	3/4	3/4	Упозоравајућа (DT: 655, CR: 85%) 0	Стварање заосталих предмета (DT: 223, CR: 88%) 0
5.	БиХ	43	делимично слободна	2/4	1/4	Смањење заосталих предмета (DT: 639, CR: 103%) 0	Упозоравајућа (DT: 316, CR: 95%) 0
6.	Словенија	42	слободна	2/4	4/4	Стандардна (DT: 350, CR: 101%) 1	Стандардна (DT: 165, CR: 96%) 1

¹³ Државе смо, за потребе анализе, категорисали у оне са „ефикасним правосуђем“ (**1** – стандардна ефикасност) и „неефикасним правосуђем“ (**0** – све остале категорије).

7.	Италија	32	слободна	3/4	4/4	Смањење заосталих предмета (DT: 674, CR: 104%) 0	Упозоравајућа (DT: 498, CR: 91%) 0
8.	Ирска	31	слободна	4/4	4/4	недоступно (NA) (DT: NA, CR: 60%)	недоступно (NA) (DT: NA, CR: 62%)
9.	УК	29	слободна	4 /4	4/4	недоступно (NA)	Стварање заосталих предмета (DT: 144, CR: 92%) 0
10.	Србија	28	делимично слободна	2/4	2/4	Стварање заосталих предмета (DT: 472, CR: 71%) 0	Стандардна (DT: 155, CR: 98%) 1
11.	Румунија	25	слободна	3/4	3/4	Стандардна (DT: 168, CR: 100%) 1	Стандардна (DT: 113, CR: 100%) 1
12.	Турска	22	неслободна	1/4	1/4	Упозоравајућа (DT: 513, CR: 90%) 0	Упозоравајућа (DT: 390, CR: 93%) 0

Студија случаја 1: Пољска. Према најновијем Извештају ФХ, Пољска је држава која је класификована као „демократски слободна” (81 од могућих 100 поена у погледу две кључне категорије: политичка права и грађанске слободе). Но, сам поглед на профил ове земље¹⁴ открива да је њен демократски развој угрожен политизацијом државних институција, националистичком и дискриминаторском реториком (пре свега преко државне телевизије *TVP* која је усмерена на опозиционе странке, НВО и судије), нарочито од 2015. године са доласком на власт коалиције предвођене популистичком странком „Право и правда”. У делу слободе медија у Пољској (скор: *три од четири*), у Извештају ФХ наводи се да је ова држава имала „највећи број таквих [SLAPP] тужби у Европи, иако је већина на крају одбачена”. И посебни Извештаји који се баве стањем слободе медија у Пољској (МФРР, 2021)¹⁵ потврђују велики број стратешких тужби као средства за шиканирање и застрашивање новинара. Утицај на локалне медије остварује се преко државних компанија њиховом куповином, сменом уредника и преусмеравањем новца за маркетинг на медије блиске властима. Наводи се и специфичан случај (из 2022.

¹⁴Видети ФХ профил за Пољску: <https://freedomhouse.org/country/poland/freedom-world/2023#CL>

¹⁵ Извештај је припремио Међународни институт за штампу (енгл. International Press Institute – IPI) у сарадњи са другим организацијама. Извештај је доступан на: https://ipi.media/wp-content/uploads/2021/02/20210211_Poland_PF_Mission_Report_ENG_final.pdf

године) оптуживања за шпијунажу у корист Русије новинара са шпанским и руским држављанством који је извештавао о рату у Украјини. Уочљив је и врло низак скор у погледу независности правосуђа (*један од четири*), али истовремено и добар скор у погледу ефикасности грађанско-привредног и кривичног поступка у сва три степена (категорија: „стандард“). У оваквој политичкој и друштвеној атмосфери у Пољској, не изненађује велики број тужби против критичких и слободних медија, као што је *Gazeta Wyborcza (GW)*.¹⁶

Студија случаја 2: Малта. Попут Пољске, Малта има етикету „слободне“ државе (89/100)¹⁷ са солидним скором у погледу слободе медија (*три од четири*) и максималним у погледу независности судства (*четири поена*). Упркос томе, заузима неславно **друго место** (на узорку 36 држава) у апсолутном броју стратешких тужби (укупно: **88**) и **прво место** на 100.000 становника (**19,93**) (CASE, 2023, 14-15). Оно што „шкрипи“ у правном систему Малте јесте (не)ефикасност грађанско-привредног и кривичног поступка – у првом случају (грађанско-привредна материја), Малта добија категорију „упозоравајућа“ у првом степену и „веома висока временска диспозиција“ у другом степену (DT=838), док у кривичној материји добија „веома висока временска диспозиција“ и у првом (DT=792) и у другом степену (DT=545). Потоњим скором Малта долази на зачеље у Европи у погледу ефикасности кривичног поступка. Ипак, и поред доброг демократског скорa, у самом Извештају ФХ наводи се да се „малтешки новинари суочавају са узнемиравањем и оптужбама за клевету“, потом да је извршена декриминализација клевете и, оно што је за потребе наше анализе најважније, да су групе за слободу медија у више наврата позивале на појачану правну заштиту против SLAPP тужби усмерених на медије. Наводи се и познати случај убиства новинарке Дафне Каруане Галиције (Daphne Caruana Galizia), знане по откривању мреже корупције на Малти и шире и оштрој критици власти. Јавна истрага о убиству новинарке, које је извршено подметањем бомбе испод аута, утврдила је да је држава одговорна за њену смрт јер није предузела довољно разумних мера за спречавање најгорег исхода.¹⁸ И други скорашњи извештаји (CASE, 2022: 64) указују на то да је на Малти и даље присутна култура подношења тужби ради ућуткивања критике.

Студија случаја 3: Француска. Ова држава бележи највеће вредности према индикатору слободе медија и независности судства (*по четири поена*), те очекивано има статус слободне демократске државе са идентичним скором као и Малта (89/100).¹⁹ Ипак, у Извештају ФХ наводи се да су се новинари суочавали са насиљем у свом раду. У погледу ефикасности правосуђа Француска не стоји најбоље, будући да

¹⁶ Више детаља у: <https://ipi.media/polands-free-media-is-shrinking-gazeta-wyborcza/>

¹⁷ Видети ФХ профил за Малту: <https://freedomhouse.org/country/malta/freedom-world/2023#CL>

¹⁸ Више о томе у: <https://www.bbc.com/news/world-europe-63261744>

¹⁹ Видети ФХ профил за Француску: <https://freedomhouse.org/country/france/freedom-world/2023#CL>

је ефикасност поступка у грађанској и привредној материји у првом степену упозоравајућа (DT=637, CR=93%), а у другом и трећем степену судови смањују заостале предмете (DT=607, CR=105%, односно DT=485, CR=105%). За кривични поступак у првом степену недостају подаци за DT, док је стопа ажурности испод 100% (CR=91%). У другом степену у кривичној материји, скор је бољи (DT=399, CR=102%), те Француска добија категорију (ефикасности) *смањење заосталих предмета*, а у трећем степену још бољу „стандардну“ категорију (DT=146, CR=104%). Иако је Француска начелно демократска држава, налази се у врху према апсолутном броју SLAPP тужби (3. место), док на 100.000 становника заузима 16. место од 36 земаља (CASE, 2023, 14-15). За разлику од Пољске и Малте, где су стратешке тужбе више политички мотивисане (тужиоци су политички моћне фигуре, нарочито у Пољској), у Француској је природа SLAPP тужби унеколико другачија – више је у економској (бизнис) сфери. Наиме, у својству тужилаца често се појављују (мултинационалне) компаније које туже по различитим основама, и то у кривичној сфери за кривично дело клевета, повреда ауторских права или лажна оптужба, а у грађанској сфери најчешће због деликта јавне дискредитације компаније ниподаштавањем њених производа или услуга (енгл. *denigration*) (Bayer *et al.*, 2021, 193-194). Као репрезентативан пример често се наводе, углавном неуспешне, тужбе *Bolloré Group* (преко 20 тужби од 2009. до 2021. године) против новинара, НВО, медијских кућа (*France 2*) због откривања понижавајућих услова рада и других активности ове компаније и њених огранака у Африци (нпр. у Камеруну).²⁰ Иако „слапери“ у Француској углавном не остварују повољан исход у судским поступцима, захваљујући између осталог и судијама које показују сензитивност на злоупотребе права и питање слободе медија (Bayer *et al.*, 2021, 195-196), ефекат застрашивања критичке јавности и даље је присутан.

Студија случаја 4: Хрватска. Генерално, Хрватска је демократски слободна земља (укупан скор 84 од 100).²¹ Бележи идентичан скор у погледу слободе медија и независности судства (*три од четири*). Ипак, и ФХ региструје проблеме с којима се ова држава у медијској сфери суочава – раширену употребу SLAPP тужби, као и чињеницу да су новинари изложени претњама, узнемиравањима и повременим нападима, што за последицу има аутоцензуру и погоршање медијских слобода (неколико европских институција на ово је упозоравало, од којих и Европска комисија). Такође, присутан је и утицај „десничарских група“ на правосуђе, а наводи се и случај тројице корумпираних судија оптужених од Здравка Мамића, функционера Фудбалског клуба Динамо Загреб, који је претходно правноснажно

²⁰ Године 2021. на европском такмичењу за „најбољег слапера“ (енгл. *European SLAPP contest*), у организацији Коалиције CASE, ова компанија је добила 3. награду: „зависност од парницења“. Више о томе на: <https://www.ecpmf.eu/wp-content/uploads/2021/05/European-SLAPP-Contest-Press-Pack.pdf>

²¹ Видети ФХ профил за Хрватску: <https://freedomhouse.org/country/croatia/freedom-world/2023>

осуђен на шест и по година затвора.²² Но, ако се погледа посебан извештај ФХ „Нације у транзицији” (2023),²³ Хрватска има статус „полуконсолидоване демократије” са скором 4,25 од максималних 7 (или 54%). У овом Извештају јасно се виде све „пукотине” у хрватском медијском простору, од којих издвајамо: 1) отворени или прикривени утицај државе на медијску сферу, нарочито на локалном нивоу; 2) присуство бројних „слапера”, од познатих политичара, преко судија, до бизнисмена, који таргетирају мале, непрофитне медије; 3) једну од највећих инциденци стратешких тужби у Европи – према анкети Хрватског новинарског друштва (лат. HND), објављеној марта 2022,²⁴ најмање **951** тужба поднета је против новинара и медија (од чега се **928** тужби односи на грађанске случајеве повреде части и угледа, а **23** на кривичне случајеве), са потражњом на име накнаде штете у износу од скоро **10,3 милиона евра** – *Hanza media* (Jutarnji list, Globus, Slobodna Dalmacija и друге) бележи **443** тужбе са просечним износом од **12,666 евра по тужби**, а *Media house Styria* (Večernji list и 24sata) **196** тужби са укупним износом на име захтеване накнаде штете од **2,6 милиона евра**. Појединачни тужбени захтеви крећу се од неколико стотина до преко милион куна, а једна парница активна је већ 32 године! Даље, Хрватска се не може похвалити ни у погледу ефикасности поступка у грађанско-привредној и кривичној материји, будући да у првој добија „упозоравајућу” категорију (ДТ=655), а у другој категорију „стварање заосталих предмета”. Узимајући у обзир све податке, Хрватска са *званично* 54 тужбе (незванично је много више)²⁵ заузима **4.** место на узорку (као и на 100.000 становника) (CASE, 2023, 14-15), али оно што је посебно забрињавајуће јесте да ове тужбе показују тенденцију раста.²⁶

Студија случаја 5: БиХ. У апсолутном броју SLAPP тужби, БиХ заузима **5.** место, а на 100.000 становника, **3.** место (после Малте и Словеније) (CASE, 2023, 14-15). Према извештају ФХ, БиХ је „делимично слободна” (52/100) са slabим скором по питању медијских слобода (*два од четири*), а још слабијим у погледу независности судства (*један од четири*).²⁷ Као и у Хрватској, новинари су изложени политичким притисцима, претњама, узнемиравањима и повременим нападима. Сама четвороделна организација судског система (на нивоу БиХ, Федерације, Републике Српске и дистрикта Брчко) доприноси нефикасности, а политички утицаји на судије, присуство корупције и бројних скандала (нарочито у раду Високог судског и тужилачког савјета

²² Видети: <https://www.slobodnaevropa.org/a/hrvatska-mamic-sudije-osijek/31298140.html>

²³ Извештај се може видети на: <https://freedomhouse.org/country/croatia/nations-transit/2023>

²⁴ Видети: HND (2022), <https://www.hnd.hr/eng/cja-s-poll-at-least-951-active-lawsuits-against-journalists-and-media>, одакле су подаци који следе преузети.

²⁵ Не може се тачно утврдити да ли све тужбе против новинара имају карактеристике SLAPP тужби, али је чињеница да већина новинара у Хрватској није осуђена или проглашена одговорним за накнаду штете (CASE, 2022: 18).

²⁶ Видети: <https://lupiga.com/vijesti/slapp-alat-bogatih-i-mocnih-u-usutkavanju-novinaru>

²⁷ Видети профил ФХ за БиХ: <https://freedomhouse.org/country/bosnia-and-herzegovina/freedom-world/2023>

БиХ) већ су постали општепознати. И најновији извештај ЦЕПЕЈ-а из 2022. потврђује забрињавајућу слику у погледу ефикасности правосуђа у БиХ и у грађанској (ДТ=639) и у кривичној материји (ДТ=316). Све је ово потврђено посебним извештајем ФХ „Нације у транзицији“ (2023) у коме је БиХ добила статус „прелазног или хибридног режима“ (скор 37 од 100).²⁸ У овом извештају, у делу медијских слобода (скор 3,25 од 7), наводи се да стратешке тужбе доводе до аутоцензуре и финансијског угрожавања медијских кућа. Такође, наводи се и познати случај белгијске компаније *Green Invest* (акционара у босанској компанији ВUK d.o.o.) која управља малом хидроелектраном на Касиндолској ријеци. Наиме, ова компанија је користила SLAPP стратегију против еколошких активиста који су извештавали о потенцијалном негативном утицају на реку и околину због неконтролисане сече шума у заштићеним подручјима и ерозије земљишта узроковане изградњом приступних саобраћајница. Сто четрдесет организација из БиХ, Европе и САД у отвореном писму намењеном бројним међународним организацијама подржало је еколошке активисте.²⁹

Студија случаја 6: Словенија. Словенија бележи добар скор у погледу ефикасности грађанског, привредног и кривичног поступка („стандардна ефикасност“). Словенија има и висок скор према индексу слободе ФХ (95 од 100), и то највиши у погледу независности судства (4/4),³⁰ али најслабији (у односу на друге индикаторе) по питању слободе медија (2/4).³¹ Према посебном извештају ФХ „Нације у транзицији“ (2023),³² Словенија има статус „консолидоване демократије“ (скор: 5,75 од 7 или 79%), али бележи, попут индикатора корупције (5 од 7), нижи скор према индикатору слободе медија (5,25 од 7). Управо је слобода медија „рак рана“ словеначког демократског система, те се у Извештају ФХ „Слобода у свету“ (2023) наводе бројни проблеми: криминализација клевете, државно власништво над медијима и потенцијални утицај на њих, коришћење медија у пропагандне сврхе нарочито на локалном нивоу, притисак на новинаре од стране пословних људи, итд. Посебно се наглашава прејак утицај државе („у ери владавине Јанеза Јанше“) на уређивачку и кадровску политику РТВ СЛО (RTV SLO). Оваквом стању слободе медија у Словенији доприноси и висок ниво SLAPP тужби – Словенија се налази на

²⁸ Извештај се може видети на: <https://freedomhouse.org/country/bosnia-and-herzegovina/nations-transit/2023>

²⁹ Видети: https://www.euractiv.com/section/all/short_news/belgian-based-company-causes-environmental-uproar-in-bosnia-and-herzegovina/

³⁰ Према релевантном ЕУ извештају (EU Justice Scoreboard, 2023, 41, figure 49), последњих година расте поверење јавности у словеначко правосуђе, то јест, побољшава се перцепција опште јавности у независност судова и судија, доступно на: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/eu-justice-scoreboard_en

³¹ Видети ФХ профил за Словенију: <https://freedomhouse.org/country/slovenia/freedom-world/2023>

³² Извештај се може видети на: <https://freedomhouse.org/country/slovenia/nations-transit/2023>

другом месту према броју ових тужби на 100.000 становника на узорку 36 земаља (CASE, 2023, 15). И други извештаји (Bayer *et al.*, 2021, 304-305) потврђују учесталост стратешког коришћења судских поступака против критичке свести – тако се наводи да је, рецимо, у периоду 2014–2017 било иницирано 127 поступака против новинара (од чега 76 у грађанској, а 46 у кривичној области за кривично дело против части и угледа), те да се новинари суочавају и са онлајн узнемиравањем, претњама и медијским клеветањем. Како се даље наводи у овом извештају (Bayer *et al.*, 2021, 306-307), „слапери” у Словенији се понашају рационално – вагају потенцијалне судске трошкове (који су релативно ниски) и добити од SLAPP тужби (ућуткивање новинара или спречавање њихових будућих акција), чему доприноси чињеница да судије немају законску обавезу да разматрају да ли је реч о стратешким тужбама или не, као и њихово недовољно разумевање новинарске професије. У неколико извештаја (Bayer *et al.*, 2021, 308; CASE, 2023, 63) наводи се познати случај серијских SLAPP тужби против три новинара онлајн медија „necenzuriano.si” због њиховог писања о наводним незаконитим активностима Рок Снежића, незваничног финансијског саветника Премијера Ј. Јанше, у вези са позајмљивањем новца владајућој СДС (SDS). Сем тога, наводе се (Bayer *et al.*, 2021, 308-310) и случајеви SLAPP тужби против еколошких активиста иницираних од државних или приватних инвеститора, затим против професора туженог од стране владајуће странке, као и против музичара кога је, наводно због политичког активизма, Министар културе избрисао из регистра фриленсера и тиме ускратио бенефиције из државног социјалног осигурања. Закључујемо да словеначку демократију значајно угрожавају **серијске SLAPP тужбе** којима се новинари и активисти у дуготрајним судским поступцима исцрпљују новчано, психолошки и на други начин.

Студија случаја 7: Италија. Са 32 SLAPP тужбе, Италија се налази на 7. месту, а на 100.000 становника на 26. месту (CASE, 2023, 14-15). Према ЦЕПЕЈ Извештају из 2022. године, Италија бележи слаб скор у погледу ефикасности грађанско-привредног и кривичног поступка, будући да у првом случају смањује заостале предмете, а у другом добија категорију „упозоравајуће” ефикасности (DT: 498, CR: 91%). Сходно оваквим вредностима, Италија је држава која се суочава са проблемом неефикасности судова и судских поступака. Италија има висок скор према индексу слободе ФХ (90 од 100),³³ и то највиши у погледу независности судства (4/4), али нешто слабији (у односу на друге индикаторе) по питању слободе медија (3/4). Управо се у вези са потоњим индикатором у Извештају ФХ наводи да „фреквенција SLAPP тужби представља претњу истраживачком новинарству”. Други извештаји (Bayer *et al.*, 2021, 228-236; CASE, 2023, 66-67) детаљније описују стање слободе медија у Италији из чега се види да ситуација није нимало „ружичаста”. Пре свега, иако је слобода медија начелно уставом гарантована, Италија је држава у којој је

³³ Видети профил ФХ за Италију на: <https://freedomhouse.org/country/italy/freedom-world/2023>

клевета (енгл. *defamation*) и даље санкционисана кривичним (REGIO DECRETO 19 ottobre 1930, п. 1398)³⁴ и медијским законом (LEGGE 8 febbraio 1948, п. 47)³⁵ и то високим новчаним и затворским казнама. Куриозитет је, рецимо, да су новинари суочени са шест година затворске и 50.000 евра новчане казне, упркос бројним упозорењима Европског суда за људска права да такве казне могу имати снажан одвраћајући ефекат на слободно новинарство, као и потенцијалне аутоцензуре (CASE, 2023: 66). То је и разлог због чега је Уставни суд Италије 2020. године отворио јавну расправу за проверу уставности спорног члана 13. Закона о штампи и члана 595. Кривичног законика.³⁶ Наредне, 2021. године, Уставни суд је стао на становиште да је члан 13. Закона о штампи неуставан и позвао Парламент да закон промени.³⁷ И доступни статистички подаци (Pierobon, Rosà, 2019) указују на значајно повећање броја кривичних поступака иницираних према медијском законодавству, рецимо, са 4.524 2011. године на 9.479 2017. године, од чега је у потоњем случају скоро 70% одбачено пре почетка суђења од судије за претходни поступак. С обзиром на високу стопу вансудских поравнања, потенцијални ефекат застрашивања и новинарске аутоцензуре, као и недостатак адекватних правних механизма за спречавање подношења SLAPP тужби, претпоставља се да је проблем ових тужби у Италији још шири и свеобухватнији (Pierobon, Rosà, 2019). И други релевантни подаци (наведени у: Bayer *et al.*, 2021, 235) показују да SLAPP тужбе чине скоро трећину (30%) свих претњи упућених новинарима у Италији 2019. године. Додајмо на крају да се SLAPP тужбе користе и против блогера и грађанских активиста, најчешће од стране политичара и јавних службеника (укључујући и судије), чиме се потврђује теза о свеобухватној заступљености стратешких тужби у Италији, а као један од главних разлога издваја се **криминализација клевете**.

Студија случаја 8: Ирска. Ирска је држава која бележи 31 SLAPP тужбу, што је сврстава на 8. место, односно 6. место на 100.000 становника (0,63) на листи 36 држава (CASE, 2023, 14-15).³⁸ У погледу демократског статуса, Ирска је слободна земља (97/100), са највишим скоровима у погледу независности судства и слободе медија (4/4 у оба случаја).³⁹ Но, и у Извештају ФХ се наводе одређене слабости у вези

³⁴ Закон је доступан на: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:regio.decreto:1930-10-19;1398>

³⁵ Доступан на: <https://www.normattiva.it/atto/caricaDettaglioAtto?atto.dataPubblicazioneGazzetta=1948-02-20&atto.codiceRedazionale=048U0047&atto.articolo.numero=0&atto.articolo.sottoArticolo=1&atto.articolo.sottoArticolo1=0&qId=&tabID=0.6054933864535954&title=lbl.dettaglioAtto>

³⁶ Видети: <https://ipi.media/major-step-forward-in-push-to-scrap-prison-sentences-for-criminal-defamation-in-italy/>

³⁷ <https://www.article19.org/resources/italy-decision-of-constitutional-court-on-prison-for-journalists/>

³⁸ У Извештају ЦЕПЕЈ (2022) недостају подаци о ефикасности судских поступака за Ирску (NA).

³⁹ Видети ФХ профил за Ирску: <https://freedomhouse.org/country/ireland/freedom-world/2023>

са слободом медија у Ирској – висока концентрација медијског сектора (у рукама једне компаније “Independent News and Media”) и рестриктивни прописи о клевети који омогућавају стратешко коришћење тужби. Као пример у овом Извештају наводи се странка републиканског опредељења Шин Фејн (енгл. *Sinn Féin*) која је подносила тужбе против медијских кућа ради гушења слободе медија, а што је изазвало пажњу и Савета Европе. Такође, и Европски суд у пресуди (*Independent Newspapers (Ireland) Limited v. Ireland*, представка бр. 28199/15, ECHR, 05.06.2017), у случају *Leech v. Independent Newspaper (Ireland)*, упозорио је на ефекат застрашивања због високо досуђене новчане казне медијској кући “Evening Herald newspaper” која је објавила серију текстова о наводној злоупотреби тендера за додељивање уговора владиног департмана (министарства) консултанту за односе са јавношћу (казна је првобитно износила 1,872 милиона евра, да би касније одлуком Врховног суда била смањена на 1,25 милиона евра). Овај случај је покренут пре доношења Закона о клевети из 2009. године,⁴⁰ који је, *inter alia*, предвидео давање детаљнијих инструкција судског већа пороти у вези с одмеравањем новчане казне.⁴¹ У међувремену је публикован Извештај о ревизији Закона о клевети из 2009. године (2022)⁴² у којем се препоручују мере за сузбијање стратешких тужби попут: забране пороте у случајевима клевете; јасније заштите одговорног новинарства у јавном интересу; смањења судских трошкова и одлагања суђења; обавезе странака у случајевима клевете да се обрате медијатору, итд. Ове мере, које је одобрила Влада Ирске, и које треба да буду обавезујуће, представљају значајан корак напред, узимајући у обзир то да је медијски сектор (нарочито новинске куће) у Ирској под снажним притиском аутоцензуре, те неретко пристаје и на поравнање него да се излаже високим судским трошковима и казнама, а што нарочито долази до изражаја у ери експанзије друштвених мрежа и последичног пада профита новинских кућа (CASE, 2023: 58-59). Све у свему, SLAPP тужбе у Ирској последица су, пре свега, описаних празнина и злоупотреба у грађанскоправној заштити од клевета, упркос томе што је Ирска једна од ретких европских држава која је декриминализовала клевету.⁴³ Очекују се позитивне промене након примене наведених препорука из Извештаја о ревизији Закона о клевети.

⁴⁰Defamation Act 2009 је доступан на: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2009/act/31/enacted/en/html>

⁴¹ Видети Пресуду Врховног суда од 19. децембра 2014. [Appeal No. 2009/282].[S.C. No. 282 of 2009], доступна на: <https://ie.vlex.com/vid/leech-v-independent-newspaper-793059677>

⁴² Извештај о ревизији Закона о клевети из 2009. године (као и Сажетак ревизије) публикован је 2022. године од стране Министарства правде и доступан је на: <https://www.gov.ie/en/publication/4478f-report-of-the-review-of-the-defamation-act-2009/?referrer=https://www.justice.ie/en/JELR/Report-of-the-Review-of-the-Defamation-Act-2009.pdf/Files/Report-of-the-Review-of-the-Defamation-Act-2009.pdf>

⁴³ Од ЕУ земаља клевету су потпуно декриминализовале, поред Ирске, и Малта и Румунија, док је Кипар то делимично урадио. Клевета је декриминализована и у правном систему

Студија случаја 9: УК. Уједињено Краљевство у апсолутном износу бележи две SLAPP тужбе мање у односу на Ирску (29), те долази на 9. место, односно 29. место на листи 36 држава (CASE, 2023, 14-15). У погледу демократског статуса,⁴⁴ попут Ирске, УК је *слободна земља* (са укупним скором 93 од 100) и са највишим скоровима у погледу независности судства („правосуђе је генерално независно и власти се придржавају судских одлука“) и слободе медија („слобода медија је генерално заштићена, а медијско окружење је живо и конкурентно“). У погледу ефикасности судских поступака у грађанској и привредној материји недостају подаци, док у кривичној материји УК бележи категорију (ефикасности) „креирање заосталих предмета“. Но, упркос позитивним генералним оценама демократског статуса, новинари у УК се суочавају са узнемиравањем у виду разних онлајн злоупотреба или физичких напада. И у Северној Ирској, као делу УК, новинари пријављују претње од разних парамилитарних група. Из тог разлога је 2021. године Влада УК усвојила Национални акциони план ради унапређења безбедности новинара. Такође, Парламент је 2022. године разматрао Предлог закона о безбедности на мрежи (енгл. Online Safety Bill – OSB), који би ограничио онлајн приступ материјалу који се сматра незаконитим или штетним. У јулу 2022. године Влада је изменила OSB како би спречила произвољно уклањање садржаја вести са онлајн платформи, док је у исто време Министарство правде најавило законске измене које би третирале SLAPP тужбе, које су октобра 2023. године и усвојене. Овим законским изменама судије су добиле већу слободу у одбацивању тужби заснованих на лажним оптужбама, чиме се спречавају таква суђења и штите тужена лица од сношења превисоких судских трошкова.⁴⁵ Присутна је и појачана надзорна активност регулаторног адвокатског тела (енгл. Solicitors Regulation Authority) у вези са учешћем адвоката у SLAPP поступцима. Осим овога, у појединим извештајима (CASE, 2022, 65-66) наводи се и због чега је УК нарочито популарна земља за подношење тзв. **прекограничних SLAPP тужби**. Наиме, ове тужбе се односе на поступке који су покренути у јурисдикцијама оних земаља за које тужилац процењује да ће боље служити његовим/њеним интересима. Рецимо, то може бити случај када тужилац има пребивалиште или стално место боравка у неколико земаља, те може бирати јурисдикцију оне земље која боље служи његовим/њеним интересима. УК је нарочито популарна земља за подношење стратешких тужби, пре свега, због високих судских трошкова који се могу наметнути туженима и „пријатељског“ правног окружења за подношење тужби у случају клевете (терет доказивања да је клевета истинита је на

Уједињеног Краљевства (УК). Видети детаљније у: CMPF (2019), https://cmpf.eu.eu/wp-content/uploads/2019/01/decriminalisation-of-defamation_Infographic.pdf

⁴⁴Видети ФХ профил за УК: <https://freedomhouse.org/country/united-kingdom/freedom-world/2023>

⁴⁵ Видети: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-68379673>

туженом, а сам поступак је структуриран тако да ствара неизвесност⁴⁶). Сем тога, у УК постоје и специјализоване адвокатске канцеларије које асистирају тужиоцима у случају клевета (тзв. „адвокатске фирме за прање угледа“).⁴⁷ На тај начин, тужиоци бивају охрабрени, те уместо да одговоре на новинарска питања, они целу ствар износе на терен права и претварају је у правни спор.⁴⁸ Овакво поступање за последицу има застрашивање новинара (и фриленсера).

Студија случаја 10: Србија. Србија бележи незнатно мање стратешких тужби од Ирске и УК (28), те долази на 10. место, односно 8. место на 100.000 становника (0,32) (CASE, 2023, 14-15). Да апсолутни број SLAPP тужби не говори довољно о слободи медија у једној земљи, најбоље потврђује Србија, која је према Извештају ФХ сврстана у групу *делимично слободних земаља*, са скором 60 од могућих 100.⁴⁹ Према два изабрана индикатора (слобода медија и независност правосуђа), Србија бележи скор *два од четири* у оба случаја. Наводе се бројни случајеви повреде или угрожавања слободе медија: 1) претња новинарима покретањем парничних или кривичних поступака упркос уставним гаранцијама слободе медија и декриминализацији клевете; 2) недостатак транспарентности у власништву медија; 3) политички притисак на уреднике медија; 4) директни притисак и претње новинарима; 5) висока заступљеност аутоцензуре. Посебна пажња у извештају ФХ посвећена је недостатку независности регулаторног тела (РЕМ); селективном додељивању националних фреквенција; утицају владајуће странке на приватне медије кроз додељивање рекламних уговора и других видова субвенција; пропагандном коришћењу приватних медија од стране владајуће странке нарочито према опозиционим странкама; игнорисању захтева за приступ информацијама од јавног значаја; узнемиравању, застрашивању и насиљу којем су изложене независне истраживачке групе од власти и провладиних група; омаловажавању новинара од стране Председника Републике; злоупотреби пореских инспекција, итд. На крају се наводи и податак Независног удружења новинара Србије (НУНС) о укупно 132 напада на новинаре током 2022. године. Сам Извештај ФХ јасно показује да су SLAPP тужбе само „врх леденог брега“ стања медијских слобода у Србији. У погледу другог индикатора, указује се да је независност правосуђа компромитована политичким утицајем током избора судија, док су саме судије изложене спољним притисцима

⁴⁶ На пример, у судској пракси се примењује тзв. „правило једног значења“ (енгл. “single meaning rule”), по коме суд одређује значење како би обичан, разуман, читалац схватио изјаву којом се наноси увреда. Ово правило је критиковано због „извештачености”. Видети: <https://harrisdefamation.com.au/blog/what-is-defamatory-capacity-and-meaning-and-how-is-it-interpreted>

⁴⁷ Видети: <https://theshiftnews.com/2021/08/14/london-law-firms-reputation-laundering-wealthy-clients-by-intimidating-journalists/>

⁴⁸ Постоји један фин (војни) израз који описује такву ситуацију (букв.) „наоружавање права на одговор” или „оружани одговор“ (енгл. *the weaponisation of the right of reply*) (CASE, 2022, 65).

⁴⁹ Видети ФХ профил за Србију: <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2023>

приликом доношења одлука, а јавно коментарисање судских предмета, актуелних судских поступака и истрага редовна је појава. Затим, Србија се не може подичити ни ефикасношћу грађанских и привредних поступака, јер бележи категорију „стварање заосталих предмета” (DT: 472, CR: 71%), док је ситуација у кривичној материји боља – категорија стандардне ефикасности (DT: 155, CR: 98%). И други међународни извештаји (CASE, 2023, 61-62) нарочиту пажњу посвећују стратешким тужбама против Мреже за истраживање криминала и корупције (КРИК),⁵⁰ те наводе да је само током 2022. године КРИК био суочен са осам парница, једним кривичним и једним прекршајним поступком, у којима укупан износ накнаде штете износи скоро милион долара (три пута више од годишњег буџета ове организације). Куриозитет је то што су ове поступке покренули високи полицијски службеник, шеф тајне службе и оптужени нарко-бос, лица повезана са структурама власти.⁵¹ Учестали напади на мрежу КРИК изазвали су пажњу и забринутост европских организација које се баве заштитом новинара и слободе медија, попут “Media Freedom Rapid Response” (MFRR).⁵² Коначно, у посебном Извештају⁵³ из 2021. године организације ARTICLE 19, Центра за људска права Америчке адвокатске коморе (АВА) и Независног удружење новинара Србије (НУНС) таксативно се наводе и описују (најмање) **26 случајева SLAPP тужби у Србији**, у периоду 2010–2020, од чега је више од 50% покренуто између 2018. и 2020. године. Огромна већина ових тужби подигнута је против новинара и медијских кућа (22 од 26), четири против еколошких активиста и једна против невладине организације, док су се у улози тужилаца најчешће нашли политичари и јавни званичници (укључујући и бивше министре), некада подносиоци и више тужби против истих лица због неколико текстова на исту тему. У овом Извештају се наводи и то да судски поступци дуго трају, те да материјално и психички исцрпљују тужене, а нарочито мале медијске куће и појединце. То је поткрепљено и конкретним подацима, попут тог да су тужени новинари и заштитници људских права морали да плате износе од **850 до 4.657 евра**, а у случају да изгубе и трошкове адвоката тужиоца просечног износа од **204 до 510 евра**. На крају овог Извештаја наводе се и конкретне препоруке за сузбијање стратешких тужби које се свде на измену релевантних законских норми – пре свега одредаба о повреди достојанства личности и права на аутентичност (Закон о јавном информисању и

⁵⁰ Видети сајт КРИК-а: <https://www.krik.rs/o-nama/>

⁵¹ Подаци преузети са: <https://www.occrp.org/en/40-press-releases/presss-releases/15619-cascade-of-frivolous-lawsuits-endangers-top-serbian-investigative-journalism-outlet-krik>

⁵² Видети: <https://www.ecpmf.eu/serbia-wave-of-lawsuits-against-investigative-portal-krik-chills-media-freedom/>. MFRR, који је као пројекат организован од алијансе коју води Европски центар за слободу штампе и медија (енгл. European Centre for Press and Media Freedom – ЕСРМФ), прати, надзире и реагује на повреде слободе штампе и медија у државама ЕУ и државама кандидатима за улазак у ЕУ (видети: <https://www.mfrr.eu/>).

⁵³ Извештај на српском и енглеском језику доступан је на сајту НУНС-а: <https://nuns.rs/upotreba-slap-тужби-za-zastrasivanje-novinar-a-i-branitelja-ljudskih-prava-u-srbiji/>

медијима (ЗЈИМ), 2023, чл. 90)⁵⁴ и одредаба о повреди части и ширењу неистинитих навода (Закон о облигационим односима (ЗОО), 1978, чл. 198); утврђивање највишег фиксног износа накнаде нематеријалне штете због повреде угледа; побољшање капацитета правосуђа у примени светских и регионалних стандарда слободне изражавања у SLAPP тужбама; проширење појма „новинара” са регистрованих на сва друга лица која се баве прикупљањем и објављивањем информација у јавности; досуђивање накнаде само за „озбиљне штете”; промовисање толеранције на грађанску критику јавних званичника, политичара и јавних личности; обезбеђење простора за слободно јавно изражавање мишљења, итд.

Студија случаја 11: Румунија. Румунија бележи незнатно мање SLAPP тужби од Србије (25), те долази на 11. место, односно 18. место на 100.000 становника (CASE, 2023, 14-15), али према демократском статусу ипак спада у групу *слободних земаља* (укупан скор 83 од 100), а у погледу два индикатора (слободе медија и независности судства) бележи скор *три од четири*.⁵⁵ По питању слободне медија, у Извештају ФХ издвајају се следећи проблеми: 1) контрола кључних медија од стране пословних људи са политичким интересима; 2) угрожена независност медија због државног финансирања и субвенција; 3) растућа претња и застрашивање новинара од државних институција. Када је реч о потоњем, интересантан је пример застрашивања и претњи новинару који је обелоданио плагијаризам у докторским дисертацијама познатих политичара, што је септембра 2022. године довело до оставке Министра образовања. С друге стране, судство је начелно независно, али се бележе притисци извршне и законодавне власти на судску. У Извештају ФХ посебна пажња је посвећена законском укидању специјалне тужилачке јединице марта 2022. године, и свим контроверзама које су пратиле тај догађај (услед критика стручних организација), због чега су и поједине ЕУ институције (пре свега, Европска комисија за демократију путем права – енгл. European Commission for Democracy Through Law) изразиле забринутост у погледу ефикасности новоуспостављеног система који је заменио „контроверзну јединицу”. Затим, када је реч о ефикасности судског поступка, у Извештају ЦЕПЕЈ-а из 2022. године, Румунија је добро оцењена са категоријом „стандардне ефикасности” и у грађанско-привредној материји (DT: 168, CR: 100%) и

⁵⁴ Новинар, односно главни уредник одговара за штету насталу објављивањем информације из члана 123. став 1. овог закона, *ако се докаже да је штета настала његовом кривицом* (ЗЈИМ, 2023, чл. 124). Из ове одредбе следи да је терет доказивања на *тужиоцу* који мора да докаже да је изјава била клеветничка или да је на било који начин нанела штету његовом/њеном угледу, те да је последица те повреде душевни бол. С друге стране, према ЗОО (1978, чл. 154. ст. 1) терет доказивања је на *туженом* да докаже да изјава није била клеветничка или увредљива. Оваквом одредбом чувари јавног интереса стављени су у незахвалан положај, јер „морају да доказују не само истинитост чињеничних навода, већ и валидност сопствених мишљења“ (наведено у: ARTICLE 19, 2021, 18, према пресуди *Небојша Стефановић против Пеичаника*, 2016).

⁵⁵ Видети ФХ профил Румуније: <https://freedomhouse.org/country/romania/freedom-world/2023>

у кривичноправној материји (DT: 113, CR: 100%). Према томе, Румунија је земља у којој постоје притисци и застрашивања новинара, можда не тако транспарентно као у Србији, упркос добрим показатељима у погледу демократског статуса и ефикасности правосуђа. Правни механизми који се махом користе у ту сврху произилазе из грађанскоправне заштите репутације (угледа), будући да је, као што смо навели,⁵⁶ Румунија извршила декриминализацију клевете, а што је у прошлости служило као примарно средство застрашивања новинара. Осим злоупотребе права на заштиту угледа, у појединим Извештајима (Baeyer *et al.*, 2021, 283) наводе се и бруталније мере повређивања новинара (и грађана) у полицијским рацијама током уличних демонстрација августа 2022. године. Све у свему, Румунија је земља која нема адекватне механизме заштите од SLAPP тужби, недостаје и јавна дебата о томе, а сав терет заштите од разних злоупотреба махом је на „леђима” новинара, чиме се индиректно угрожава и њихова независност и самосталност у истраживачком раду (Baeyer *et al.*, 2021, 286).

Студија случаја 12: Турска. Турска бележи **22** тужбе, а на 100.000 становника скор 0,03, што је сврстава на 31. место од 36 земаља (CASE, 2023, 14-15), док се на нашем узорку налази на последњем, 12. месту. Према Извештају ФХ,⁵⁷ Турска је *неслободна држава* са укупним скором 32 од 100, и ниским идентичним скором у погледу слободе медија и независности судова (*један од четири*). Управо се у овом извештају придаје велика пажња слободи медија у Турској: 1) медији нису слободни и независни, већ у рукама пословних људи блиских властима и Председнику; 2) постоје независни медији, али су они изложени цензури, кажњавању, затварању, а новинари физичким нападима и хапшењима (познат је случај новинарке Седеф Кабаш (Sedef Kabaş) која је притворена јануара 2022. због јавног критиковања Председника Ердогана (Erdoğan), да би већ марта исте године била осуђена на затворску казну од две године и четири месеци; 3) Према Извештају Комитета за заштиту новинара (Committee to Protect Journalists – CPJ), 2022. године Турска се наша на 4. месту у свету по хапшењима новинара са укупно 40 ухапшених новинара (од којих је 25 курдских новинара оптужено за тероризам и везе са милитантном Радничком партијом Курдистана – енгл. ПКК);⁵⁸ 4) регулаторно тело за медије – Високи Савет за радиодифузују (енгл. High Council for Broadcasting – RTÜK) представља „продужену руку“ власти и инструмент за кажњавање опозиционих медија (интересантан је пример да је 2022. RTÜK захтевао лиценце за рад у Турској од међународних онлајн медија – Euronews, Voice of America и Deutsche Welle – и будући да су потоња два

⁵⁶ Видети фусносту број 44.

⁵⁷ Видети ФХ профил за Турску: <https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-world/2023>

⁵⁸ Бројни случајеви напада и хапшења новинара у Турској могу се наћи на: <https://cpj.org/europe/turkey/>

одбила да се повинују правилима, блокиран им је приступ;⁵⁹ 5) постоји контрола и цензура садржаја у медијима (што се односи и на велике компаније Фејсбук и Јутјуб), а за објављивање лажних информација на друштвеним мрежама предвиђена је казна од три године затвора (прва жртва био је курдски новинар због наводне лажне вести на Твитеру). Даље, судска независност озбиљно је компромитована у Турској због директног утицаја извршне власти на избор судија и тужилаца, који се, из страха од одмазде, покоравају властима, док послушне судије и тужиоци бивају награђени. Жртве политички мотивисаних оптужница најчешће су опозициони политичари, новинари, академци и студенти. Политичком утицају изложен је и Уставни суд Турске. На линији овако лошег демократског статуса, положаја медија и независности судства, налази се и ефикасност правосуђа у Турској, будући ова земља у грађанско-привредној и кривичној материји бележи категорију „упозоравајуће ефикасности“ (у првом случају: DT: 513, CR: 90%; у другом: DT: 390, CR: 93%). Све у свему, Турска је држава која представља лош пример грађанских и политичких слобода, чиме се потврђује теза да сам број стратешких тужби (у случају Турске: 22) може да буде само „сигнал“ стања демократије и медија у једној земљи, али не и добар и прецизан опис, те да је потребно сагледати ширу слику.

3. ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧАК

Квалитативна анализа дванаест изабраних земаља показује да се свака држава суочава са проблемом стратешких тужби на свој начин. Ипак, одређене заједничке обрасце можемо уочити, зависно од тога шта узимамо као критеријум. Као што смо рекли, у погледу **демократског статуса**, девет од дванаест посматраних држава, спада у категорију „слободних”, две (Србија и БиХ) у категорију „делимично слободних”, а једна је „неслободна” (Турска). Већ сама чињеница да су у **3/4 слободних земаља** и те како присутне SLAPP тужбе, показује да демократија не утиче превише на њихово присуство. Индикатор **слободних и независних медија** показује да три државе бележе највишу вредност (4/4): УК, Ирска и Француска. Наша квалитативна анализа открива да је **УК** веома привлачна за прекограничне стратешке тужбе због високих трошкова поступка који се могу наметнути туженима и одређених специфичности самог поступка. Високи трошкови поступка постоје и у **Ирској**, који заједно са правним празнинама у грађанскоправној заштити од клевета, омогућавају подношење стратешких тужби, упркос томе што је Ирска једна од ретких европских држава која је декриминализовала клевету. У Ирској се очекују позитивне промене након примене препорука из Извештаја о ревизији Закона о клевети. У **Француској**, као и у Ирској, „слапери“ су најчешће пословни људи и мултинационалне компаније

⁵⁹Више о овом случају на: <https://apnews.com/article/middle-east-turkey-f963d16987d5fb1e4baa4b44fa92737c>

које туже за кривично дело клевете, повреде ауторских права или лажне оптужбе или због деликта јавне дискредитације компаније ниподаштавањем њених производа или услуга. За разлику од Француске, у **Пољској, Хрватској и на Малти** подносиоци SLAPP тужби најчешће су политички моћне фигуре, а слична ситуација уочава се у **Србији** (политичари или високи јавни званичници, укључујући и бивше министре) и у другим земљама. **Турска** је еклатантан пример злоупотреба судских поступака, угрожавања судске независности и неефикасног правосуђа (једино ова земља, ако изузмемо Малту,⁶⁰ бележи „упозоравајућу“ категорију и у грађанској и кривичној материји од посматраних земаља), иако је број стратешких тужби на нашем узорку у Турској најнижи. Затим, у погледу **независности судства**, шест од дванаест земаља (50%) бележи највиши скор (4/4), а три државе (БиХ, Турска и Пољска) најнижи скор (1/1) (25%), што указује да постојање независних судова није гаранција заштите од стратешких тужби,⁶¹ те су потребни и други правни механизми заштите, попут предвиђеног раног одбачаја стратешких тужби из анти-SLAPP Директиве. Даље, уочавамо још један заједнички образац понашања „слапера“ у Србији, Словенији, на Малти и Турској – подношење великог броја тужби против истог туженог („серијских тужби“). Ово представља повреду члана 10. Европске конвенције за заштиту људских права који се тиче слободе изражавања⁶² (вид. *Bayar v. Turkey*, представка бр. 37569/06, пресуда ЕЧПР, 27.11.2012). Коначно, **Италија** се издваја по стратешким тужбама у **кривичној материји**, будући да клевета није декриминализована, а што иде „руку под руку“ са неефикасним правосуђем у овој држави (у кривичној материји „упозоравајућа категорија“).

Све у свему, присуство стратешких тужби зависи од правних карактеристика држава, рецимо, да ли је клевета криминализована или не, а што се рефлектује и на подручје њиховог подношења – кривична (20%) или грађанска материја (70%) (CASE, 2023, 16), будући да је **клевета** (повреда части или угледа) на првом месту као правни основ за подношење ових тужби (CASE, 2023, 16).⁶³ Демократски статус држава нема велики утицај (независност медија и судова), у смислу да су стратешке тужбе присутне и у слободним државама (попут УК) и у неслободним (попут Турске). Штавише, прве четири државе на нашем узорку од 12 држава са бројем тужби *изнад просека* (50) демократски су слободне. Иста оцена важи и за ефикасне и неефикасне

⁶⁰ Малта бележи у грађанско-привредној материји „упозоравајућу“ категорију, а у кривичној „веома високу временску диспозицију“ (**DT=792**). Потоњи резултат је издваја од других земаља. Најближе су јој према временској диспозицији, али у грађанској материји, Италија (674), Хрватска (655) и Француска (637).

⁶¹ Рецимо, на 100.000 становника, Малта је **прва** на листи стратешких тужби, а **друга** у апсолутном износу (прва је Пољска), а има **највиши скор (4/4) према индикатору независности судства**. Слично, и Француска има највиши скор у погледу независности судства (4/4), а **трећа** је по апсолутном броју SLAPP тужби на листи посматраних земаља.

⁶² Доступна на српском језику: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_srp

⁶³ На друго место долази *повреда приватности*, а на треће *слобода информација* (FOI).

правосудне системе. Разлике постоје само у **механизмима њиховог испољавања**, рецимо, виспреном (зло)употребом правне заштите уз помоћ специјализованих адвокатских канцеларија (УК), грубим или директним утицајем на судство (Турска), подношењем серијских тужби (Србија или Малта), или на други начин. Разлике постоје и по томе ко се јавља у улози „слапера“, најчешће политичари, пословни људи и корпорације, с тим да извештаји указују да не заостају ни државни органи/држава (CASE, 2023, 20). За све њих заједничко је да су на „позицији моћи“, пословној или политичкој, или често у комбинацији. Коначно, најчешће жртве „слапера“ у свим државама јесу **новинари/репортери**, а затим следе медијске куће и њихови уредници, грађански и еколошки активисти,⁶⁴ НВО и други (CASE, 2023, 18). Притом, доминирају појединци над организацијама као мете „слапера“, што имплицира да је правна помоћ у овој области нужна (CASE, 2023, 19), а што најновија Директива узима у обзир. Постоје и друге карактеристике стратешких тужби које ће бити предмет будућих истраживања, рецимо, Шведска, Словачка, Чешка или Кипар бележе по једну стратешку тужбу (CASE, 2023, 14) те се поставља питање могућих разлога, а до тада треба пратити шта законодавци раде на „домаћем терену“, у присуству нове обавезујуће анти-SLAPP Директиве.

ЛИТЕРАТУРА

Чланци, студије и извештаји

ARTICLE 19 (2021). „*SLAPP*“ – *stanje u Srbiji. Izveštaji po državama*. ARTICLE 19, ABA Centar za ljudska prava i NUNS. Доступно на: https://nuns.rs/media/2022/02/A19-Serbia-SLAPPs-report_Final_Serbian-18Feb22.pdf;

Bayer, J., Bard, P. Vosyliūtė, L., Luk, C. (2021). Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPP) in the European Union. A Comparative Study (June 30, 2021). EU-CITIZEN: ACADEMIC NETWORK ON EUROPEAN CITIZENSHIP RIGHTS. Доступно на: <https://ssrn.com/abstract=4092013> или <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4092013>;

Canan, P., Pring, G. W. (1988a). Strategic Lawsuits Against Public Participation. *Social Problems*. 35(5). 506-519;

Canan, P., Pring, G. W. (1988b). Studying Strategic Lawsuits Against Public Participation: Mixing Quantitative and Qualitative Approaches. *Law & Society Review*. 22(2). 385-395;

CASE (2022). *Shutting out criticism: How SLAPPs threaten European democracy – A report by case*. Prepared for the Coalition Against SLAPPs in Europe (CASE). The Daphne Caruana Galizia Foundation, Greenpeace International, Amsterdam Law Clinics.

⁶⁴ Рецимо, еколошки активисти жртве су „слапера“ у БиХ и Словенији.

Доступно на: <https://www.the-case.eu/wp-content/uploads/2023/04/CASEREportSLAPPEurope.pdf>;

CASE (2023). *Shutting out criticism: SLAPPs: A threat to Democracy Continues to Grow – A 2023 report update*. Prepared for the Coalition Against SLAPPs in Europe (CASE). The Daphne Caruana Galizia Foundation. Доступно на: <https://www.the-case.eu/wp-content/uploads/2023/08/20230703-CASE-UPDATE-REPORT-2023-1.pdf>;

ЦЕПЕЈ (2022). *Извештај Европске комисије за ефикасност правосуђа*. Доступно на: <https://rm.coe.int/cepej-report-2020-22-e-web/1680a86279>;

МФРР (2021). *Democracy Declining: Erosion of Media Freedom in Poland*. MEDIA FREEDOM RAPID RESPONSE (MFRR) – PRESS FREEDOM MISSION TO POLAND (November-December 2020). MISSION REPORT. International Press Institute (IPI). Доступно на: https://ipi.media/wp-content/uploads/2021/02/20210211_Poland_PF_Mission_Report_ENG_final.pdf;

The EU 2023 Justice Scoreboard. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023. Доступно на: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/eu-justice-scoreboard_en;

Фридом Хаус извештај – ФХ (2023) (енгл. Freedom House report 2023). Доступно на: <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>;

ФХ БиХ – „Нације у транзицији“ (2023). <https://freedomhouse.org/country/bosnia-and-herzegovina/nations-transit/2023>;

ФХ БиХ – „Слобода у свету“ (2023). <https://freedomhouse.org/country/bosnia-and-herzegovina/freedom-world/2023>;

ФХ Ирска – „Слобода у свету“ (2023). <https://freedomhouse.org/country/ireland/freedom-world/2023>;

ФХ Италија – „Слобода у свету“ (2023). <https://freedomhouse.org/country/italy/freedom-world/2023>;

ФХ Малта – „Слобода у свету“ (2023). <https://freedomhouse.org/country/malta/freedom-world/2023#CL>;

ФХ Пољска – „Слобода у свету“ (2023). <https://freedomhouse.org/country/poland/freedom-world/2023#CL>;

ФХ Румунија – „Слобода у свету“ (2023). <https://freedomhouse.org/country/romania/freedom-world/2023>;

ФХ Словенија – „Нације у транзицији“ (2023). <https://freedomhouse.org/country/slovenia/nations-transit/2023>;

ФХ Словенија – „Слобода у свету“ (2023). <https://freedomhouse.org/country/slovenia/freedom-world/2023>;

ФХ Србија – „Слобода у свету“ (2023). <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2023>;

- ФХ Турска – „Слобода у свету“ (2023).
<https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-world/2023>;
- ФХ Уједињено Краљевство (УК) – „Слобода у свету“ (2023).
<https://freedomhouse.org/country/united-kingdom/freedom-world/2023>;
- ФХ Француска – „Слобода у свету“ (2023).
<https://freedomhouse.org/country/france/freedom-world/2023#CL>;
- ФХ Хрватска – „Нације у транзицији“ (2023).
<https://freedomhouse.org/country/croatia/nations-transit/2023>;
- ФХ Хрватска – „Слобода у свету“ (2023).
<https://freedomhouse.org/country/croatia/freedom-world/2023>;

Правни извори

Bayar v. Turkey, представка бр. 37569/06, пресуда ЕCHR, 27.11.2012;

Европска конвенција за заштиту људских права (ЕКЗЉП). Превод на српски доступан на: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_srp
Independent Newspapers (Ireland) Limited v. Ireland, представка бр. 28199/15, пресуда ЕCHR, 05.06.2017;

Извештај о ревизији Закона о клевети из 2009. године у Ирској (2022) (енгл. Report of the Review of the Defamation Act 2009). Department of Justice. 2.3.2022. Доступан на: <https://www.gov.ie/en/publication/4478f-report-of-the-review-of-the-defamation-act-2009/?referrer=https://www.justice.ie/en/JELR/Report-of-the-Review-of-the-Defamation-Act-2009.pdf/Files/Report-of-the-Review-of-the-Defamation-Act-2009.pdf>;

LEGGE 8 febbraio 1948, n. 47 (енгл. Law of 8 February 1948, n. 47), доступно на:
<https://www.normattiva.it/atto/caricaDettaglioAtto?atto.dataPubblicazioneGazzetta=1948-02-20&atto.codiceRedazionale=048U0047&atto.articolo.numero=0&atto.articolo.sottoArticolo=1&atto.articolo.sottoArticolo1=0&qId=&tabID=0.6054933864535954&title=lbl.dettaglioAtto>;

Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on protecting persons who engage in public participation from manifestly unfounded or abusive court proceedings (“Strategic lawsuits against public participation”), (COM(2022)0177 - C9-0161/2022 - 2022/0117(COD)), [https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2022/0177/COM_COM\(2022\)0177_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2022/0177/COM_COM(2022)0177_EN.pdf);

Пресуда Врховног суда Ирске од 19. децембра 2014. године [Appeal No. 2009/282],[S.C. No. 282 of 2009]. Доступно на: <https://ie.vlex.com/vid/leech-v-independent-newspaper-793059677>;

REGIO DECRETO 19 ottobre 1930, n. 1398 (енгл. Royal Decree of 19 October 1930, n. 1398), доступно на: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:regio.decreto:1930-10-19;1398>;

Закон клевети у Ирској (енгл. Defamation Act 2009). Доступан на: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2009/act/31/enacted/en/html>;

Закон о јавном информисању и медијима (ЗЈИМ), „Сл. гласник РС“, бр. 92/23;

Закон о облигационим односима (ЗОО), „Сл. лист СФРЈ“, бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, „Сл. лист СРЈ“, бр. 31/93, „Сл. лист СЦГ“, бр. 1/2003 - Уставна повеља и „Сл. гласник РС“, бр. 18/2020;

Интернет извори

APNEWS (1.7.2022). Turkey blocks access to Deutsche Welle and Voice of America. Доступно на: <https://apnews.com/article/middle-east-turkey-f963d16987d5fb1e4baa4b44fa92737c>, приступ: 1.4.2024;

ARTICLE 19 (23.6.2021). Italy: Defamation laws must be reformed. Доступно на: <https://www.article19.org/resources/italy-decision-of-constitutional-court-on-prison-for-journalists/>, приступ: 22.3.2024;

BBC (14.10.2022). Daphne Caruana Galizia: Two brothers guilty of killing Maltese journalist. Доступно на: <https://www.bbc.com/news/world-europe-63261744>, приступ: 15.3.2024;

BBC (24.2.2024). Government backs crackdown on spurious legal actions. Доступно на: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-68379673>, приступ: 25.3.2024;

CASE (2021). European SLAPP contest. Доступно на: <https://www.ecpmf.eu/wp-content/uploads/2021/05/European-SLAPP-Contest-Press-Pack.pdf>, приступ: 16.3.2024;

Centre for Media Pluralism and Media Freedom – CMPF (2019). *DECriminalisation OF DEFAMATION*. Доступно на: https://cmpf.eu/wp-content/uploads/2019/01/decriminalisation-of-defamation_Infographic.pdf;

Committee to Protect Journalists – CPJ. Turkey / Europe & Central Asia. Доступно на: <https://cpj.org/europe/turkey/>, приступ: 1.4.2024;

EURACTIV (19.10.2022). Belgian-based company causes environmental uproar in Bosnia and Herzegovina. Доступно на: https://www.euractiv.com/section/all/short_news/belgian-based-company-causes-environmental-uproar-in-bosnia-and-herzegovina/, приступ: 21.3.2024;

European Centre for Press & Media Freedom – ECPMF (21.12.2021). Serbia: Wave of lawsuits against investigative portal KRIK chills media freedom. Доступно на: <https://www.ecpmf.eu/serbia-wave-of-lawsuits-against-investigative-portal-krik-chills-media-freedom/>, приступ: 27.3.2024;

European Parliament (Press Room: 27.02.2024). New EU rules to defend critical voices from judicial intimidation, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press->

room/20240223IPR18074/new-eu-rules-to-defend-critical-voices-from-judicial-intimidation, приступ: 24.4.2024;

Harris Defamation – Australian Defamation Lawyer (19.3. 2021). What is Defamatory Capacity and Meaning and How is it Interpreted?. Доступно на: <https://harrisdefamation.com.au/blog/what-is-defamatory-capacity-and-meaning-and-how-is-it-interpreted>, приступ: 25.3.2024;

HND (2022). CJA'S POLL: AT LEAST 951 ACTIVE LAWSUITS AGAINST JOURNALISTS AND MEDIA. Доступно на: <https://www.hnd.hr/eng/cja-s-poll-at-least-951-active-lawsuits-against-journalists-and-media>, приступ: 20.3.2024;

International Press Institute – IPI (NEWSROOM, 3.2.2022). Poland's free media is shrinking (Gazeta Wyborcza). Доступно на: <https://ipi.media/polands-free-media-is-shrinking-gazeta-wyborcza/>, приступ: 15.2.2024;

International Press Institute (NEWSROOM, 10.6.2020). Major step forward in push to scrap prison sentences for criminal defamation in Italy. Доступно на: <https://ipi.media/major-step-forward-in-push-to-scrap-prison-sentences-for-criminal-defamation-in-italy/>, приступ: 22.3.2024;

KRIK – Mreža za istraživanje kriminala i korupcije. <https://www.krik.rs/o-nama/> LUPIGA (13.11.2022). SLAPP: Alat bogatih i moćnih u ušutkavanju novinara. Доступно на: <https://lupiga.com/vijesti/slapp-alat-bogatih-i-mocnih-u-usutkavanju-novinara>, приступ: 20.3.2024;

MFRR – Media Freedom Rapid Response. <https://www.mfrr.eu/> Nezavisno udruženje novinara Srbije – NUNS (11.4.2024). Šta donosi direktiva protiv SLAPP tužbi u EU. Доступно на: <https://nuns.rs/sta-donosi-direktiva-protiv-slapp-tuzbi-u-eu/>, приступ: 13.4.2024;

Nezavisno udruženje novinara Srbije – NUNS (23.2.2022). Upotreba SLAPP tužbi za zastrašivanje novinara i branitelja ljudskih prava u Srbiji. Доступно: <https://nuns.rs/upotreba-slapp-tuzbi-za-zastrasivanje-novinara-i-branitelja-ljudskih-prava-u-srbiji/>, приступ: 27.3.2024;

Organized Crime and Corruption Reporting Project – OCCRP (7.12.2021). Cascade of Frivolous Lawsuits Endangers Top Serbian Investigative Journalism Outlet KRIK. Доступно на: <https://www.occrp.org/en/40-press-releases/press-releases/15619-cascade-of-frivolous-lawsuits-endangers-top-serbian-investigative-journalism-outlet-krik>, приступ: 27.3.2024;

Pierobon, C., Rosà, P. (2019). *SLAPPs: the Italian Case*. Resource Centre on Media Freedom in Europe. ОБСТ. Доступно на: <https://www.rcmediafreedom.eu/Tools/Legal-Resources/SLAPPs-the-Italian-Case>, приступ: 22.3.2024;

Public Participation Project (PPP). What is a SLAPP?. Доступно на: <https://anti-slapp.org/what-is-a-slapp>, приступ: 1.4.2024;

Slobodna Evropa (9.6.2021). U Osijeku uhapšene sudije koje je Mamić optužio za korupciju. Доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/hrvatska-mamic-sudije-osijek/31298140.html>, приступ: 20.3.2024;

The Shift (14.8.2021). London law firms ‘reputation laundering’ wealthy clients by intimidating journalists Доступно на: <https://theshiftnews.com/2021/08/14/london-law-firms-reputation-laundering-wealthy-clients-by-intimidating-journalists/>, приступ: 26.3.2024.

Aleksandar MOJAŠEVIĆ, Ph.D

Full Professor, University of Niš, Faculty of Law, Republic of Serbia

STRATEGIC LAWSUITS AGAINST PUBLIC PARTICIPATION:
THE "SILENT KILLER OF DEMOCRACY" – COMPARATIVE CASE STUDIES

Summary

The subject matter of analysis in this paper are strategic lawsuits against public participation (SLAPP). These lawsuits, as a kind of abuse of the right to legal protection, aim to intimidate the critical public, especially journalists, civil activists, whistleblowers, members of advocacy groups, and ordinary citizens. Due to their importance in the field of human rights protection, and especially freedom of the media and freedom of speech, SLAPP lawsuits have gained a lot of attention of European institutions. In February 2024, the European Parliament adopted a special Directive against strategic lawsuits (Anti-SLAPP Directive, colloquially named "Daphne's Law" after the assassinated Maltese investigative journalist who faced 19 defamation lawsuits at once in 2017). Numerous reports and studies point to the presence of SLAPP lawsuits in European countries, including Serbia. This paper presents twelve case studies, analyzing the presence of strategic lawsuits in the states with the largest number of SLAPP lawsuits in order to determine their specificities depending on the characteristics of the legal system, the democratic status of the country and the efficiency of the judiciary. The main goal of the research is to answer the following question: Are SLAPP lawsuits a characteristic of underdeveloped democracies and inefficient judicial systems, or is their presence universal and influenced by other factors?

Key words: strategic lawsuits, case studies, legal system, democracy, judicial efficiency.